

О. Є. Цевельов,
начальник управління контролю та документального забезпечення,
Адміністрація Державної прикордонної служби України, м. Київ
С. М. Жук,
к. військ. н., старший викладач кафедри тактики прикордонної служби факультету охорони
та захисту державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби ім. Б.
Хмельницького, м. Хмельницький

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

O. Tseveloyv,
The head of Department of control and documentary support
the administration of the State border service of Ukraine
S. Zhuk,
candidate of military Sciences, senior lecturer of Department of border service tactics
faculty of protection of state border, National Academy of State border service them

CURRENT ISSUES OF BORDER SECURITY IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

Статтю присвячено розкриттю актуальних питань забезпечення прикордонної безпеки України у системі національної безпеки, що пов'язані із військовою агресією Російської Федерації проти України. Проаналізовано поняття "прикордонна безпека". Наголошено, що прикордонну безпеку необхідно розглядати як невід'ємну складову національної безпеки України. Зазначено, що політика Європейського Союзу у сфері прикордонної безпеки є досить гнучкою, оперативно модернізується з урахуванням вже існуючих і можливих загроз, спрямована на постійний розвиток, застосування новітніх технічних засобів та інформаційних технологій, зокрема передбачає тісну співпрацю на національному рівні в країнах-членах та на всьому ЄСівському просторі, зокрема через FRONTEX, а також з третіми країнами на дво- та багатосторонній основі.

The article is devoted to topical issues of border security in the system of national security in connection with military aggression of Russian Federation against Ukraine. Analyzed the concept of "border security". Noted that border security must be considered as an integral component of national security of Ukraine. Noted that the policy of the European Union in the sphere of border security is flexible enough to quickly modernizarea, taking into account existing and possible threats aimed at the continuous development, application of the latest technical means and information technologies, in particular, provides for close cooperation at the national level in member countries and Scicom space, in particular through FRONTEX and with third countries on bilateral and multilateral basis.

Ключові слова: національна безпека, прикордонна безпека, зовнішні виклики та загрози прикордонній безпеці, військова агресія Росії проти України.

Key words: national security, border security, external challenges and threats to border security, military aggression of Russia against Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, зумовили появу нових загроз національним інтересам України в її прикордонному просторі. Вирішення проблемних питань забезпечення прикордонної безпеки набуває дедалі більшої актуальності в загальному процесі пов'язаного з формуванням багатополлярної моделі світоустрою, непередбачувальною агресивною політикою Російської Федерації проти України, що відмовляється діяти згідно з міжнародним правом і здійснює на свою користь переділ державних кордонів, посиленням впливу проросійських центрів сил, наявністю сепаратистських настроїв у прикордонних регіонах України та Росії, що мають наміри переглянути належність частини державної території України, зростанням ролі фінансово-економічних та енергетичних чинників у міжнародних відносинах та необхідності вступу країни до Європейського Союзу.

На теперішній час перед Україною стоять зовнішні виклики та загрози національній безпеці у сфері захисту та охорони державного кордону, що пов'язані із військовою агресією Російської Федерації проти України. Ці виклики та загрози зумовлюють необхідність проведення радикальних реформ державного управління та системи забезпечення національної безпеки України в прикордонній сфері.

Тому виникає потреба в нових дослідженнях з метою формування єдиних підходів державної політики у сфері прикордонної безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ЗАЗНАЧЕНОЇ ПРОБЛЕМИ ТА НА ЯКІ ОПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Результати аналізу наукових праць свідчать, що в цьому напрямі наукових досліджень є низка наукових праць. Розгляду науково-теоретичних та прикладних аспектів у

сфері захисту та охорони державного кордону України присвячені дослідження: В.О. Назаренка, О.А. Бінковського, В.А. Кириленка, І.С. Катеренчука, М.М. Литвина, А.В. Махнюка, О.Г. Мельникова, В.Ю. Мишаковського, Б.М. Олексієнка, В.К. Плешка, В.М. Серватюка, А.С. Сіцинського, П.А. Шишоліна та ін.

Водночас, попри значний інтерес до означеної проблематики, комплексних досліджень питань забезпечення прикордонної безпеки України в умовах військової агресії Російської Федерації проти України практично відсутні, що обумовлює необхідність у проведенні подальших наукових досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття актуальних питань забезпечення прикордонної безпеки України у системі національної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спираючись на офіційне визначення національної безпеки, наведене в Законі України "Про основи національної безпеки України" [1], офіційну точку зору, прийняту в науковому обігу [2; 3], можна визначити прикордонну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в її прикордонному просторі, при якому суспільству, державі та особі, створюються умови для реалізації їх інтересів, пов'язаних із свободою пересування через державний кордон [4], оперативно виявляються та припиняються правопорушення, здійснюється протидія загрозам національній безпеці на кордоні та планомірна діяльність з усунення причин їх виникнення.

Таким чином, прикордонну безпеку необхідно розглядати як невід'ємну складову національної безпеки. Вона має включати такі елементи: наукову теорію, концепцію, політику, стратегію і тактику, сукупність державних і громадських інститутів і організацій, які забезпечують прикордонну безпеку, засоби її забезпечення.

Необхідність забезпечення прикордонної безпеки є закономірним наслідком виникнення феномену держави і потребою територіального розмежування між країнами шляхом встановлення державних кордонів, а також забезпечення державного суверенітету в межах території держави.

Сутність поняття "прикордонна безпека" найбільш концептуально розкрито М.М. Литвином, що визначає її як: "... захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в її прикордонному просторі, при якому суспільству, державі та особі не завдається шкода, а навпаки, створюються умови для реалізації їх інтересів, пов'язаних із свободою пересування через державний кордон, оперативно виявляються та припиняються правопорушення, здійснюється протидія загрозам національній безпеці на кордоні та планомірна діяльність з усунення причин їх виникнення" [5, с. 145].

М.М. Литвин стверджує, що процес формування та реалізації державної політики України у прикордонній сфері умовно поділяється на чотири етапи (критерієм класифікації є прийняття і запровадження відповідних нормативно-правових актів та концепцій): 1991—1993 роки; 1994—1999 роки; 2000—2005 роки; 2006 рік — по теперішній час.

На його думку, слід виокремлювати чотири рівні забезпечення прикордонної безпеки.

1. Перший рівень — рівень забезпечення співробітництва з державами, що не мають спільного кордону з Україною.

2. Другий — забезпечення співробітництва з державами, що межують з Україною.

3. Третій — рівень проведення внутрішньодержавних процедур.

4. Четвертий — рівень забезпечення співробітництва щодо охорони кордону, дотримання режиму кордону та прикордонного режиму.

О.Г. Мельников наголошує, що "...прикордонна безпека — це сукупність політичних, економічних, військових та правоохоронних заходів, спрямованих на забезпечення суверенітету, недоторканності і територіальної цілісності держави, які реалізуються шляхом здійснення прикордонної політики держави". Заходи з реалізації прикордонної безпеки зумовлюються пріоритетністю національних інтересів, всебічним аналізом глобальних викликів та загроз у прикордонній сфері та необхідністю вжиття своєчасних адекватних заходів з їх мінімізації. Прикордонна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави щодо захисту і забезпечення своїх національних інтересів і національної безпеки у сфері захисту і охорони державного кордону. Головними об'єктами прикордонної безпеки є права й свободи людини, духовні і матеріальні цінності суспільства, конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність, економічні, політичні та військові інтереси держави. Головними суб'єктами прикордонної безпеки є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації і громадяни України [6].

О.В. Ананьїн зазначає, що "...прикордонна безпека має розглядатись як складова національної безпеки. Вона досягається через політичні, організаційно-правові, економічні, військові, розвідувальні, оперативно-технічні, екологічні, санітарні, гарантійні та інші заходи, що здійснюються шляхом реалізації державної політики у сфері прикордонної безпеки". При цьому визначальним у досягненні належного рівня прикордонної безпеки є формування та ефективне запровадження ефективної прикордонної політики.

Прикордонна політика є складовою частиною політики національної безпеки України, і є системою офіційно прийнятих поглядів і дій щодо визначення цілей, завдань, принципів, основних напрямів та механізму реалізації прикордонної політики держави. Прикордонна політика здійснюється відповідно до Конституції України, чинного законодавства й інших нормативно-правових актів, загально визначених принципів та норм міжнародного права і реалізується шляхом цілеспрямованої та скоординованої діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань і громадян згідно з їхніми правами та повноваженнями в цій сфері [7].

Дослідники консолідовані у тому, що основними засадами державної політики у сфері забезпечення прикордонної безпеки є: прогнозування розвитку обстановки, вироблення та реалізація заходів щодо оптимізації механізму координації діяльності державних органів у прикордонній сфері є:

— удосконалення правового регулювання формування та реалізації прикордонної політики;

— прискорення процесу делімітації та демаркації державного кордону України;

— розбудова державного кордону та його інфраструктури за європейськими стандартами;

— запровадження інтегрованого управління кордонами як основного державного механізму реалізації прикордонної політики;

— створення в Україні сучасної прикордонної служби європейського типу, яка гарантовано забезпечуватиме захист національних інтересів на державному кордоні;

— розвиток прикордонного та міжнародного співробітництва у протидії транскордонній (транснаціональній) організованій злочинності;

— поглиблення транскордонного співробітництва із суміжними державами.

Проведений аналіз наукових праць з питань забезпечення прикордонної безпеки України надав змогу встановити певні характерні її особливості, зокрема:

— прикордонна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки України та спрямована на формування сприятливих умов для забезпечення національних інтересів держави на кордоні, забезпечення його недоторканості та територіальної цілісності держави;

— головною метою прикордонної безпеки є створення ефективної системи захисту національних інтересів у прикордонній сфері, спрямованою як на мінімізацію, так і на нейтралізацію транскордонних глобальних викликів та загроз на державному кордоні;

— об'єктами прикордонної безпеки є права й свободи людини, конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність України та недоторканість її державних кордонів, економічні, політичні та військові інтереси держави;

— суб'єктами прикордонної безпеки є органи державної влади, до компетенції яких належать питання забезпечення національної безпеки на державному кордоні України, органи місцевого самоврядування, громадські організації і громадяни України.

Політика Європейського Союзу у сфері прикордонної безпеки є досить гнучкою, оперативіно модернізується з урахуванням вже існуючих і можливих загроз, спрямована на постійний розвиток, застосування новітніх технічних засобів та інформаційних технологій. Вона передбачає тісну співпрацю на національному рівні в країнах-членах та на всьому ЄСівському просторі, зокрема через FRONTEX, а також з третіми країнами на дво- та багатосторонній основі.

Останніми роками ЄС опрацював низку концепцій щодо дій у сфері прикордонної безпеки, які є обов'язковими до запровадження як на території співтовариства, так і в кожній країні-члені (це стосується і країн-кандидатів). Ряд концепцій вже запроваджено (відображенні у відповідних нормативно-правових актах, інструкціях, рекомендаціях тощо), а інші перебувають на стадії запровадження.

Вони, зокрема, стосуються інтегрованого прикордонного менеджменту; систем управління ризиками, кримінального аналізу, технічного спостереження; європейської патрульної мережі; національних координаційних центрів; центрів збирання інформації; інформаційних систем і технологій тощо.

З урахуванням цих та інших факторів у безпековій, міграційній, економічній, екологічній та іншій сферах [1; 8] залежно від конкретних умов повинні бути диференційовані пріоритети прикордонної політики України, уточнено їхню ієрархію, коло суб'єктів і об'єктів та їх функції, роль суміжних територій в рамках позитивної транскордонної взаємодії.

Це надважливі державні завдання, які потребують теоретичного опрацювання, системних досліджень, пошуку шляхів розв'язання проблем і суперечностей, які існують у цій сфері.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що у політичному сенсі "прикордонна безпека" — це стан гарантованості суверенітету, територіальної цілісності, цивільних прав і свобод особи в прикордонній сфері. Прикордонна безпека України забезпечується здійсненням комплексу правових, організаційних, режимних, контррозвідувальних, розвідувальних, оперативіно-розшукових, спеціальних та військових заходів, спрямованих на захист об'єктів прикордонної безпеки, у тому числі, державного суверенітету, територіальної цілісності, економічного потенціалу тощо.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі є, на наш погляд, дослідження теоретичних і практичних аспектів прикордонної безпеки України у системі національної безпеки в умовах військової агресії Російської Федерації проти України.

Література:

1. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

2. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.

3. Погранология: методологические вопросы: монография / В.А. Бондаренко, А.И. Василенко, В.А. Дмитриев, В.А. Кудияров, В.Ф. Молчановский, В.И. Тепечин. — М.: МВИ ФПС России, 2001. — 198 с.

4. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини // Збірка договорів Ради Європи. — К.: Парламентське видавництво, 2000. — С. 52.

5. Литвин М.М. Шляхи реалізації правоохоронних функцій Державної прикордонної служби України / М.М. Литвин // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. — Хмельницький: Вид-во Нац. акад. ДПСУ, 2008. — № 43, Ч. 2. — С. 19—21.

6. Мельников О.Г. Інтегрований прикордонний менеджмент — європейська модель управління кордонами для України / О.Г. Мельников // Вісн. Держ. прикордон. служби України. — 2008. — № 3. — С. 46—51.

7. Ананін О.В. Прикордонна безпека України в сучасних умовах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://scientists-ua.at.ua/index/anandin_oleg_valerevich/0-24

8. Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 трав. 2015 р. "Про Стратегію національної безпеки України" [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the basics of national security of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (Accessed 26 April 2017).

2. Politicalological encyclopedic dictionary (2004), Kiev, Ukraina.

3. Pornology: methodological issues: Monograph (2001), Moscow, Russia.

4. Protocol №. 4 to the Convention for the protection of the rights and fundamental human freedoms (2000), Zbirka dohovoriv Rady Yevropy, p. 52, Kiev, Ukraina.

5. Litwin, M.M. (2008), "Ways of implementing the law enforcement functions of the State border service of Ukraine", vol. 43, pp. 19—21, Kiev, Ukraina.

6. Melnikov, A.G. (2008), "Integrated border management — the European model of border management for Ukraine", vol. 3, pp. 46—51, Kiev, Ukraina.

7. Anan'in, A.V. (2011), "Border security of Ukraine in modern conditions", available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/> (Accessed 27 April 2017).

8. The decision of the Council of national security and defense of Ukraine (2015), The Decree of The President of Ukraine "Strategy of national security of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (Accessed 27 April 2017).

Стаття надійшла до редакції 04.05.2017 р.